

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ

УДК 364.63-027.553:364.652:34

DOI : 10.12958/2227-2747-2020-3(175)-64-78

Нестерчук Вікторія Валентинівна,
аспірант кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна
librarydz_ldmu@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0279-3898>

Для цитування: Нестерчук В. В. Соціально-правові аспекти домашнього насильства над жінками. *Освіта та педагогічна наука*. 2020. № 3 (175). С. 64 – 78.

References (стандарт APA): Nesterchuk, V. V. (2020). Sotsialno-pravovi aspekty domashnoho nasylstva nad zhinkamy [Social and Legal Aspects of Domestic Violence Against Women]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 3 (175), 64 – 78 [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Постановка проблеми. Змінні умови сьогодення, кардинальні перетворення в соціально-економічній, політичній, гуманітарній сферах суспільства зумовлюють особливості життєдіяльності сучасної людини, вносять корективи в її сімейне середовище. Професійна діяльність, виховання дітей, рівень життя, сімейні цінності стають чинниками нерівноправ'я між подружжям, що супроводжується насильством здебільшого над жінками, які не здатні себе захистити.

Ситуації жорстокості над жінками – доволі часте явище. Згідно з дослідженнями таких науковців, як О. Мірошніченко, Т. Михайліна, Л. Остапчук, О. Стрельченко, І. Сморовоз, за статистикою останніх років Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я України вста-

новлено, що 30–40% усіх телефонних дзвінків, що надходять до відділення поліції, пов'язані з домашнім насильством; наслідками насильства є 10 тис. днів госпіталізації, 30 тис. звернень до відділень травматології, 40 тис. викликів лікаря; 35% жінок, які викликають швидку допомогу, роблять це через тілесні ушкодження внаслідок знуцання в родині; 50% усіх безпритульних жінок пішли з сім'ї, переховуючись від насильства чоловіків.

Дослідники зауважують: серед основних видів домашнього насильства переважає фізичне насильство над жінками з боку чоловіків, що стано-

вить 55%, 10% – психологічне насильство; майже 70% жінок піддаються різним формам приниження; щорічно близько 1500 жінок помирають через знущання з боку власних чоловіків; домашнє насильство над жінками є причиною 95% справ про розлучення; майже 100% жінок, які зазнали насильства, народили хворих дітей (Мірошниченко, 2016; Остапчук, 2018; Стрельченко, 2015).

Насильство над жінками – проблема країн усього світу, що має серйозні наслідки у фізичному, емоційному, психічному, соціальному, правовому планах не лише сім'ї, але й суспільства загалом. Адже зазначене явище є обмеженням, порушенням конституційних прав і свобод жінок, що потребує комплексного підходу до вирішення правових, соціально-економічних, медичних питань тощо. До того ж зауважимо, що факти домашнього насильства над жінками часто приховуються самими жертвами, що дозволяє кривдникам залишатися не покараними. Така позиція жінок дозволяє їхнім партнерам продовжувати застосовувати насильство, демонструючи приклади агресії, жорстокості дітям, які переносять негативний досвід у власне майбутнє. Ця обставина стає однією з причин підвищення рівня злочинності в соціумі. Тому проблема домашнього насильства над жінками потребує невідкладного вирішення з боку не лише соціальних служб, але й правоохоронних органів.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичний аналіз праць науковців (Н. Аніщук, О. Дудоров, А. Запорожцев, Л. Остапчук, Л. Сукмановська, І. Томусякова, М. Хавронюк, С. Харченко, Г. Христова, В. Чайка, А. Шиделко та ін.) демонструє достатню кількість досліджень, присвячених проблемі домашнього насильства над жінками, його сутності, причинам, особливостям впливу на

особистісний розвиток людини. Учені вивчають соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, розробляють методичні рекомендації щодо попередження досліджуваного феномену в сім'ї, аналізують нормативні документи, що регламентують кримінальну відповідальність за вчинення насильства.

Так, Н. Аніщук визначає домашнє насильство як умисне діяння чи погрозу здійснення такого діяння фізичного, сексуального, психологічного, економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого, якщо ці дії порушують конституційні права, свободи члена родини як людини, громадянина, завдають шкоду його фізичному, психічному здоров'ю, економічним інтересам (Аніщук, 2008, с. 36).

На думку А. Шиделко, домашнє насильство над жінкою передбачає застосування сили з боку чоловіка чи іншого члена сім'ї задля приниження гідності, честі жертви. Науковиця характеризує основні види домашнього насильства над жінкою, а саме: психологічне (маніпуляція кривдника свідомістю жінки за допомогою образ); фізичне (заподіяння кривдником тілесних ушкоджень жінці різного роду тяжкості); медичне (навмисні дії кривдника, спрямовані на ігнорування потреб жінки, яка потребує медичної допомоги); сексуальне (задоволення сексуальних бажань кривдника без добровільної згоди жінки насильницькими діями); економічне (дії кривдника, спрямовані на позбавлення жінки фінансової незалежності); дозвілєве (примушування жінки проводити відпочинок за бажанням кривдника); побутове (нерівномірний розподіл домашніх обов'язків) (Шиделко, 2018).

Л. Сукмановська аналізує історичні причини виникнення домашнього насильства. Авторка зауважує, що домашнє насильство існувало завжди, обумовлено воно традиціями, національними ціннос-

тями, культурою, релігією, особливостями правової системи різних країн (Сукмановська, 2016).

А. Запорожцев, А. Лабунь, Д. Забрда виокремлюють основні чинники, що зумовлюють домашнє насильство, насильство над жінками зокрема: соціальні (конфлікти в суспільстві, засоби масової інформації, які демонструють насильницькі моделі поведінки); економічні (низький рівень життя людей, безробіття); психологічні (зразки поведінки); педагогічні (відсутність культури взаємодії в суспільстві); соціально-педагогічні (відсутність сімейних цінностей, позитивного прикладу сімейного життя); правові (ставлення до членів родини як до власності, відсутність правової свідомості); політичні (недостатність уваги проблемам сім'ї загалом); соціально-медичні (високий рівень агресії, наявність алкоголізму, наркоманії); фізіологічні, медичні (хвороби нервової системи, порушення обміну речовин тощо) (Насильство в сім'ї, 2012).

Переймаючись проблемою домашнього насильства над жінками, О. Дудоров, М. Хавронюк акцентують увагу на нормативно-правових актах, що реалізують державну політику в Україні у сфері запобігання, протидії домашньому насильству над жінками, визначають основні питання забезпечення рівних прав, можливостей жінок, характеризують особливості діяльності загальних, спеціалізованих служб підтримки постраждалих унаслідок домашнього насильства осіб (Дудоров, 2019).

Здійснюючи аналіз чинних кримінально-правових матеріалів стосовно проблеми домашнього насильства, В. Чайка порівнює європейський досвід подолання насилля в родині та кримінальне законодавство України, яке потребує доопрацювання, оскільки більшість насильницьких дій у сім'ї вимагає не лише

посилення відповідальності за діяння, але й криміналізації психологічних, економічних проявів домашнього насильства. Завдяки таким нововведенням, на думку автора з'являться більш дієві механізми захисту постраждалих осіб, зменшиться кількість випадків насильства в родині тощо (Чайка, 2018).

Попри те, що науковці вивчали проблему домашнього насильства над жінками з різних боків, презентуючи статистичні дані, законодавчі акти, соціальні проекти з вирішення цього питання, прийняті нові нормативно-правові документи, удосконалення системи роботи соціальних установ розширюють коло завдань соціально-правового захисту жінок від насильства в сім'ї, спонукають до детального розгляду особливостей регулювання взаємин у родині.

Мета статті – здійснити аналіз соціально-правових аспектів проблеми домашнього насильства над жінками.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження, а саме: аналіз літератури, вивчення сучасного стану досліджуваної проблеми, зіставлення запропонованих науковцями підходів до розв'язання проблеми домашнього насильства над жінками, класифікація – для визначення видів насильства в сім'ї, узагальнення теоретичних поглядів стосовно розуміння основних дефініцій, структурно-логічний метод – для дослідження нормативно-правового регулювання проблеми домашнього насильства над жінками, соціологічна оцінка щодо характеристики видів соціальної допомоги й захисту жінок, які стали жертвами домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу

Наукові розвідки щодо проблеми домашнього насильства над жінками дозволили з'ясувати, що насильство – гост-

ра серйозна соціальна проблема, яка має значний вплив і на суспільство загалом, і на інститут сім'ї зокрема.

У міжнародних правових документах, зокрема у ст. 1 Декларації ООН про викоренення насильства проти жінок, зазначено, що насильство над жінками – це акт жорстокості, який виникає на основі ознаки статі, здійснюється для нанесення фізичної, психологічної шкоди здоров'ю жінки, несе загрозу примусу, позбавлення її волі і в соціальному, і в особистісному сенсі. Ст. 2 Декларації містить інформацію про види та випадки насильства проти жінок, а саме: фізичне, статеве, психологічне насильство, яке має місце в сім'ї (нанесення побоїв, зґвалтування, пошкодження жіночих статевих органів, лікарське насильство тощо); фізичне, статеве, психологічне насильство, яке має місце в суспільстві (зґвалтування, стате-вий примус, статеве домагання на роботі, в освітніх закладах, торгівля жінками тощо); фізичне, статеве, психологічне насильство з боку чи при потуранні держави (Декларація ООН, 1993).

Національне законодавство характеризує явище домашнього насильства як діяння фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що відбуваються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, колишнім, теперішнім подружжям, іншими особами, які спільно проживають однією родиною, але не перебувають у сімейних відносинах, погрози вчинення подібних діянь (Закон України, 2018).

У працях А. Панченко, Л. Новик визначено чинники домашнього насильства, зокрема насильства над жінками: загальні внутрішні, зовнішні чинники (економічна ситуація, матеріальне становище родини, психічні особливості членів сім'ї, виховання осіб-кривдників, низький рівень поінформованості населення щодо вияв-

лених випадків насильства в родині, методи боротьби з насильством державними, недержавними установами тощо); приховування жертвами інформації про випадки застосування до них насильства; незадовільний стан роботи органів виконавчої влади у сфері попередження домашнього насильства (Панченко, 2019).

К. Левченко вважає, що основними причинами насильства над жінками є: низький рівень життя людей, психологічне напруження як наслідок військових дій в окремих регіонах держави, наркоманія, алкоголізм членів родини, низький рівень духовності, виховання сім'ї, пропаганда насильства в засобах масової інформації, характер ролей у родині (утриманка, власник), безробіття, сприйняття факту насильства суспільством у межах норми, мовчання про проблеми родини, низький рівень поінформованості, низька самооцінка жінок, прагнення чоловіків мати владу, контролювати все, економічна нерівність між жінками й чоловіками, невпевненість жінки в майбутньому, страх залишитися самій, культурні, релігійні традиції, незнання законодавства про покарання за насильство, психічні розлади в насильника, виправдовування жертви, відсутність культури гендерної рівності, низький рівень соціальної, юридичної захищеності жертв, відсутність навичок комунікації, вирішення конфліктів тощо (Навчальна програма, 2018).

Як зауважують Ю. Литвинчук, М. Лещенко, основними проявами насильства, від яких потерпають жінки, є: словесні образи (лайка, картання); психологічний тиск (приниження гідності, залякування, плітки); фізичне насильство (побиття, загроза життю); сексуальне примушування (Литвинчук, 2019).

Жінки, які постраждали від домашнього насильства, мають низку особливих рис, а саме:

- *фізичні ознаки* (погіршення фізичного, психічного здоров'я, емоційні, психоневрологічні розлади; синці, забиті місця, відсутність зубів, ушкодження кісток, м'яких тканин, сліди укусів, опіки незвичайної форми, розриви статевих органів; недотримання правил особистої гігієни, відсутність догляду за волоссям, нігтями; втрата ваги, зневоднення; наявність хвороб, що передаються статевим шляхом; викиди плоду, передчасні пологи);

- *психологічні ознаки* (невідповідність отриманих ушкоджень поясненням жінки щодо їхнього походження; історії про відвідування різних лікарів, які не відповідають дійсності; відкладання часу звернення за психологічною допомогою або відмова від неї; наявність скарг психосоматичного характеру; недостатнє лікування, невиконання приписів лікаря через «брак часу», «відсутність грошей», страхи, тривожність, нерішучість, депресія, надмірне збудження, безсоння чи підвищена сонливість, утрата соціальних контактів, уникання погляду в очі, суїцидальні наміри, нездатність адекватно оцінювати власне майбутнє);

- *економічні ознаки* (відсутність можливості розпоряджатися сімейним бюджетом, власними коштами, відмова від праці або навчання під тиском чоловіка, праця, зумовлена необхідністю утримувати чоловіка, який водночас контролює всі фінанси в родині, одяг, взуття, які не відповідають погодним умовам, недоїдання);

- *сексуальні ознаки* (порушення сексуальності, захворювання, що передаються статевим шляхом, травми, пошкодження статевих органів, наявність викидів, небажаних вагітностей (Ефективне запобігання, 2010).

Серед основних наслідків домашнього насильства над жінками К. Левченко виокремлює: *фатальні* (домашнє вбивство, суїцид, материнська смерт-

ність, ВІЛ/СНІД, гепатит С); *нефатальні* (тілесні травми, синці, функційні порушення, загальна недієздатність, сильне ожиріння чи схуднення, хронічні болі, шлунково-кишкові розлади, соматичні скарги, посттравматичний стрес, депресія, фобії, панічні розлади, порушення травлення, поява залежності від психоактивних речовин, небажана вагітність, заплелення, небезпечний або примусовий аборт, стерилізація, небезпечна сексуальна поведінка, переїдання, анорексія, самокаліцтво, перенос дітьми агресивних моделей поведінки у власну дорослу родину, зростання злочинності, бродяжництва тощо) (Навчальна програма, 2018).

Незважаючи на вказане вище, зазвичай жінки, які постраждали в результаті домашнього насильства, замовчують факти цього явища. Така позиція жертви обумовлена низкою причин, які, на думку О. Зінсу, Д. Лях, Т. Циганчук, є суттєвими: страх бути осудним серед оточення, зневіра в допомогу, страх утратити матеріальну підтримку, яку надає кривдник, житлові проблеми, неможливість знайти тимчасове чи постійне помешкання для себе і своїх дітей, небажання жертви позбавляти своїх дітей батька, страх залишитися самотньою (Зінсу, 2018; Лях, 2014).

Також зауважимо, що факти домашнього насильства проти жінок не поодинокі, повторювані, крім того, мають всі ознаки кримінального правопорушення. Процес з'ясування обставин насильства над жінками доволі складний, адже жертва вимушена продовжувати жити з кривдником в одному помешканні, що провокує до рецидивів. До того ж, якщо в родині є діти, завдання ще більше ускладнюється, оскільки важливо допомогти налагодити стосунки між подружжям задля можливості дітям жити з власними батьками. У таких ситуаціях важливу роль відіграють і правоохоронні органи, і

медичні, освітні установи, соціальні служби тощо.

На сьогодні в Україні захист жінок від домашнього насильства ґрунтується на міжнародних документах, договорах, нормативно-правових актах держави. До міжнародних стандартів, які захищають жінок від домашнього насильства, належать:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.);
- Декларація ООН про ліквідацію дискримінації стосовно жінок (1967 р.);
- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.);
- Європейська Декларація про рівність чоловіків та жінок (1988 р.);
- Декларація ООН щодо подолання насильства над жінками (1993 р.);
- Пекінська Декларація та Платформа Дій (1995 р.);
- Декларація Тисячоліття ООН (2000 р.);
- Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи про захист жінок від насильства (2005 р.);
- Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1582 (2007 р.);
- Резолюція РБ ООН № 1960 (2010 р.);
- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) (2011 р.);
- Цілі сталого розвитку (2015 р.) (Дудоров, 2019; Христова, 2011).

Як зауважує Г. Христова, міжнародні документи в питаннях захисту жінок від домашнього насильства наголошують на основних правах жінок, а саме: право на життя; право не піддаватися

тортурам та іншим видам жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право на рівний захист відповідно до гуманітарних норм у період міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів; право на свободу й особисту недоторканість; право на рівне становище в сім'ї; право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я тощо (Христова, 2011).

У Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод виокремлено статті, що захищають права жінок від домашнього насильства: Ст. 1 – обов'язок дотримуватись прав людини, Ст. 2 – право на життя, Ст. 3 – заборона тортур або нелюдських чи таких, що принижують гідність, поводження чи покарання, Ст. 4 – заборона рабства та примусової праці, Ст. 8 – право на повагу до особистого та сімейного життя, Ст. 13 – право на ефективні засоби правового захисту, Ст. 14 – заборона дискримінації (Конвенція, 1950).

Важливим документом, що захищає жінок від домашнього насильства на міжнародному рівні, є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція). Серед основних цілей Конвенції визначено такі: запобігання, переслідування, усунення насильства щодо жінок, домашнього насильства, сприяння ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, досягнення рівності між жінками й чоловіками, зокрема шляхом розширення прав і можливостей жінок. Важливий акцент у Стамбульській конвенції зроблено на те, що припинення насильства щодо жінок, домашнього насильства можливе за умов комплексних, мультидисциплінарних заходів, стратегій, до реалізації яких залучаються не лише державні структури, правоохоронні органи, суди, але й громадські організації, установи

тощо. Принципи Конвенції спрямовані на попередження насильства стосовно жінок, підтримку постраждалих, покарання кривдників, налагодження партнерства всіх суб'єктів (Дудоров, 2019).

Українське законодавство, спрямоване протидіяти, запобігати домашньому насильству щодо жінок, включає такі нормативно-правові акти:

- Конституцію України (1996 р.);
- Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001 р.);
- Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.);
- Сімейний кодекс України № 2947-III (2002 р.);
- Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» (2003);
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» (2003 р.);
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» (2008 р.);
- Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (2016 р.);
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018 р.);
- Положення «Про затвердження Типового положення про приту-

лок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (2018 р.);

- Кодекс України про адміністративні правопорушення (2010 р.);
- Концепцію державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» (2018);
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (2018 р.);
- Методичні рекомендації МОН України щодо запобігання та протидії насильству (2018 р.) (Зінсу, 2018; Ковальчук, 2017).

Відповідно до ст. 24 Конституції України кожен громадянин суспільства (чоловік або жінка) має всю повноту соціально-економічних, політичних, особистісних прав і свобод через надання жінкам і чоловікам рівних можливостей громадсько-політичної, культурної діяльності, освіти, професійної підготовки, праці тощо. Ст. 27 Конституції закріплює рівні права жінок і чоловіків на захист життя і здоров'я, захист від протиправних посягань; ст. 55 гарантує право на оскарження в суді рішень, дій, бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових, службових осіб, на засоби захисту своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань (Конституція України, 1996).

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначено особливості досягнення рівноправного становища жінок і

чоловіків у всіх сферах життєдіяльності через правове забезпечення рівних прав, можливостей, ліквідації дискримінації за ознакою статі, застосування заходів, що спрямовані на усунення дисгармонії між можливостями жінок і чоловіків використовувати рівні права, гарантовані законами України. Відповідно до ст. 6 зазначеного Закону дискримінація за ознакою статі забороняється; ст. 23 визначає право на відшкодування матеріальних збитків, моральної шкоди внаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань (Закон України, 2005).

Ст. 40 Сімейного кодексу України вважає шлюб між чоловіком і жінкою недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки чи чоловіка. До того ж ст. 56 цього кодексу гарантує право дружини чи чоловіка на свободу, особисту недоторканість (право на вільний вибір місця проживання, право припинити шлюбні відносини), примушування до припинення шлюбних відносин чи їхнє збереження, примушування до статевого зв'язку через застосування фізичного або психічного насильства є порушенням прав дружини чи чоловіка й може мати встановлені законом наслідки (Сімейний кодекс, 2002).

Гарантує право на захист від домашнього насильства щодо жінок ст. 121 – 128 Кримінального кодексу України, у яких зазначено, що встановлюється відповідальність за навмисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень або тілесних ушкоджень середнього ступеня (карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років); за умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення тощо, карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років; домашнє насильство, що передбачає умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного чи еко-

номічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя, з якою винний перебуває у близьких відносинах, що призводить до фізичних, психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя потерпілої особи, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, чи обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років (Кримінальний кодекс, 2001).

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначаються організаційно-правові основи запобігання, протидії домашньому насильству, захисту прав, інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, напрями реалізації державної політики у сфері запобігання, протидії домашньому насильству. Цей закон збільшує коло осіб, на яких він поширюється; покладає обов'язки з реалізації заходів запобігання, протидії домашньому насильству на спеціально уповноважені органи (Міністерство соціальної політики, його структурні підрозділи на місцях, служби у справах дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, організації системи освіти, органи охорони здоров'я, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, суди, прокуратура, загальні, спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри соціально-психологічної допомоги, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Передбачено Законом і застосування заходів із інформаційно-аналітичного забезпечення протидії домашньому насильству тощо (Закон України, 2018).

О. Мирошниченко, Т. Михайліна вважають, що подолання проблеми домашнього насильства щодо жінок можливе за умови активізації соціальної роботи, яка включає низку загальносоціальних, спеціальних заходів попередження насильства над жінками, а саме: зміцнення родини як соціального інституту; завчасне виявлення сімей, у яких є загроза появи насильства, надання повноцінного захисту жінкам, що потерпають від насильницьких проявів членів родини. Дослідники вказують на такі *спеціальні заходи попередження насильства над жінками*:

- звернення жертв насильства в родині до компетентних органів із заявою про вчинення протиправних дій,
- офіційне попередження про неприпустимість вчинення домашнього насильства,
- взяття на профілактичний облік осіб, які вчинили домашнє насильство,
- стягнення коштів на утримання у спеціалізованих установах жертв насильства в родині.

Основними суб'єктами реалізації таких заходів можуть виступати органи місцевого самоврядування, установи надання соціальних послуг тощо (Мірошниченко, 2016).

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» соціальна профілактична діяльність передбачає роботу, спрямовану на:

- попередження аморальної, протиправної, асоціальної поведінки осіб,
- соціальні дослідження з проблеми домашнього насильства над жінками,
- інформаційно-просвітницьку діяльність, соціальну рекламу послуг суб'єктів соціальної роботи,

- правову освіту членів родин із проблем насильства в сім'ї,
- організацію волонтерського руху,
- організацію сімейного дозвілля, відпочинку.

Згідно із законом основними попереджувальними заходами проти насильства в родині, домашнього насильства над жінками зокрема, є:

- *первинні* (надання інформації про насильство членам родини, вивчення правових норм поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до насильства, демонстрація навичок комунікації, підтримка творчої, інтелектуальної діяльності);
- *вторинні* (своєчасне виявлення родин, у яких зафіксовано домашнє насильство над жінками, надання психосоціальної підтримки, допомоги жінкам-жертвам домашнього насильства, формування у жінок умінь, важливих для самозахисту від кривдників);
- *третинні* (соціальна, психологічна, правова підтримка жінок, які зазнали домашнього насильства) заходи (Закон України, 2001).

О. Балдинюк виокремлює *спеціальні установи*, що надають допомогу жінкам, які стали жертвами домашнього насильства: кризові центри для жінок, притулки для жертв насильства, телефони довіри, центри психолого-педагогічної допомоги населенню, центри соціальної допомоги родині, що консультують, надають психотерапевтичну підтримку, навчально-тренінгові програми, притулки для жінок, кризові консультативні центри, центри реінтеграції, групи взаємопідтримки чи самопомоги, психотерапевтичні програми, національна гаряча лінія із запобігання насильства, головне управління у справах сім'ї, молоді та спорту, «Ла

Страда», служби юридичної допомоги тощо (Балдинюк, 2013).

Проте, незважаючи на достатню кількість нормативно-правових актів міжнародного, державного рівня, що забезпечують захист жінок від домашнього насильства, активну діяльність різноманітних соціальних, громадських установ, проблема домашнього насильства над жінками залишається, адже кількість відповідних закладів, що надають допомогу потерпілим, незначна порівняно з чисельністю жінок-жертв домашнього насильства; не вистачає кваліфікованих спеціалістів, які компетентні у сфері запобігання насильству, допомоги жертвам насильства; відсутня досконала система передчасного виявлення фактів домашнього насильства над жінками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлене дослідження репрезентує основні позиції науковців щодо проблеми домашнього насильства над жінками, його видів, причин, чинників. Наведено статистичні дані, пов'язані з домашнім насильством над жінками. Здійснено аналіз міжнародних, державних нормативно-правових документів, прийнятих із метою запобігання домашньому насильству, захисту жінок, урегулювання відносин у родині. Схарактеризовано основні аспекти соціальної роботи, спрямовані на подолання проблеми домашнього насильства.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці програми соціальної підтримки жінок, які постраждали внаслідок домашнього насильства.

Література

Аніщук Н. В. Правові засоби викоринення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 /

Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 36 с.

Балдинюк О. Д. Соціальна допомога жертвам домашнього насильства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 січ. 2013 р.). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. С. 139-141.

Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї / заг. ред. Павлиш С., Христова Г. Запоріжжя, 2010. 364 с.

Декларация об искоренении насилия в отношении женщин. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ : Ваїте, 2019. 288 с.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. С. 35.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 52. С. 561.

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 42. С. 213.

Зінсу О. І. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. *Молодий вчений*. 2018. № 12(1). С. 178 – 182.

Ковальчук Л. Г. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери. Київ, 2017. 172 с.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.

Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show>.

Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради. 2001. № 25 – 26. С. 131.

Литвинчук Ю., Лещенко М. Роль кризових центрів соціально-психологічної допомоги жінкам, які зазнали насильства. *Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи* : зб. тез Обл. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 24 жовт. 2019 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 98 – 101.

Лях Д. Д., Циганчук Т. В. Насильство над жінками в сімейних стосунках. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 2. С. 65 – 69.

Мірошниченко О. В., Михайліна Т. В. Насильство в сім'ї : соціально-правова сутність та засоби протидії. *Правова освіта*. 2016. Вип. 2. С. 42 – 47.

Навчальна програма «Базові навички медіатора в навчальному закладі та громаді. Забезпечення участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні» / за заг. ред. Левченко К. Б. Київ, 2018. 61 с.

Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. / укладачі: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброра Д. Г., Басиста І. В., Дроздова І. В., Брижик В. О., Мусієнко О. М. Київ, 2012. 246 с.

Остапчук Л. Г. Питання криміналізації відповідальності за домашнє насильство. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали Всеукраїнської ІХ науково-теорет. конф., присвяч. пам'яті професора П. П. Михайленка (м. Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ : Вид-во Національної академії внутрішніх справ, 2018. С. 233 – 236.

Панченко А. Ю., Новик Л. М. Світова політика попередження і протидії

домашньому насильству. *Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи* : зб. тез Обл. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 24 жовт. 2019 р.). Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 54 – 57.

Сімейний кодекс України. Уряд. кур'єр. 2002. № 44. С. 5 – 12.

Стрельченко О. Г., Сморовоз І. О. Природа правової та соціальної протидії насильству в сім'ї. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах Євроінтеграції України* : матеріали Всеукр. підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 берез. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 15 – 16.

Сукмановська Л. М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 3. С. 272 – 281.

Христова Г. Освітній курс «Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї». Київ : ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2011. 86 с.

Чайка В. В. Соціальна обумовленість криміналізації насильства в родині. *Молодий вчений*. 2018. № 4(1). С. 104 – 107.

Шиделко А. В. Психологічні детермінанти домашнього насильства над жінками. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. XI. Вип. 17. С. 262 – 273.

References

Anishchuk, N. V. (2008). *Pravovi zasoby vykorinennia gendernoho nasylstva v Ukraini: istoryko-teoretychnyi analiz* [Legal Means of Eradicating Gender Violence in Ukraine: Historical and Theoretical Analysis]. *Extended abstract of doktor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

Baldyniuk, O. D. (2013). *Sotsialna dopomoha zhertvam domashnoho nasylstva* [Social Assistance to Victims of Domestic

Violence]. *Aktualni doslidzhennia v sotsialnii sferi – Actual Research in the Social Sphere: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 139-141). Odesa : Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovich [in Ukrainian].

Pavlysh, S., & Khrystova, H. (Eds.) (2010). *Efektivne zapobihannia ta reahuvannia na wypadky nasylstva v simi [Effective Prevention and Response to Domestic Violence]*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

Deklaratsiia ob iskorenenni nasiliia v otnoshenni zhenshchin [Declaration on the Elimination of Violence against Women]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

Dudorov, O. O., & Khavroniuk, M. I. (2019). Vidpovidalnist za domashnie nasylstvo i nasylstvo za oznakoiu stati (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) [Esponsibility for Domestic Violence and Gender-based Violence (Scientific and Practical Commentary on Short Stories of the Criminal Code of Ukraine)]. Kyiv [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasylstvu» [Law of Ukraine «On Prevention and Counteraction to Domestic Violence»]. (2018). Kyiv [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhink i cholovikiv» [Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men»]. (2005). Kyiv [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro sotsialnu robotu z ditmy ta moloddu» [Law of Ukraine «On social work with children and youth»]. (2001). Kyiv [in Ukrainian].

Zinsu, O. I. (2018). Pravovi ta psykholohichni aspekty domashnoho nasylstva [Legal and Psychological Aspects of Domestic Violence]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 12(1), 178 – 182 [in Ukrainian].

Kovalchuk, L. H. (2017). Zhinky. Myr. Bezpeka : Informatsiino-navchalnyi posibnyk z gendernykh aspektiv konfliktiv dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Women. Peace. Security: Information and Training Manual on Gender Aspects of Conflicts for Social Workers]. Kyiv [in Ukrainian].

Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.

Konstytutsiia Ukrainy : Zakon vid 28.06.1996 №254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 №254k / 96-VR.]. Retrieved from <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show>.

Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine]. (2001). Kyiv [in Ukrainian].

Lytvynchuk, Yu., & Leshchenko, M. (2019). Rol kryzovykh tsestriv sotsialno-psykholohichnoi dopomohy zhinkam, yaki zaznaly nasylstva [The Role of Crisis Centers of Social and Psychological Assistance to Women who Have Suffered Violence]. *Protydiia domashnomu nasylstvu: realii i perspektyvy – Combating domestic violence: realities and prospects : Proceedings of the Regional Scientific and Practical Conference* (pp. 98 – 101). Chernihiv: Chernih. nats. tekhnol. un-t [in Ukrainian].

Liakh, D. D., & Tsyhanchuk, T. V. (2014). Nasylstvo nad zhinkamy v simeinykh stosunkakh [Violence Against Women in Family Relationships]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota – Applied psychology and social work*, 2, 65 – 69 [in Ukrainian].

Miroshnychenko, O. V., & Mykhailina, T. V. (2016). Nasylstvo v simi: sotsialno-pravova sutnist ta zasoby protydi [Domestic Violence: Social and Legal Nature

and Means of Counteraction]. *Pravova osvita – Legal Education*, 2, 42 – 47 [in Ukrainian].

Levchenko, K. B. (Eds.). (2018). Navchalna prohrama «Bazovi navychky mediatora v navchalnomu zakladi ta hromadi. Zabezpechennia uchasti zhinok i ditei u rozviazanni konfliktiv ta myrobutuvanni» [Curriculum «Basic Skills of a Mediator in the School and Community. Ensuring the Participation of Women and Children in Conflict Resolution and Peacebuilding»]. Kyiv [in Ukrainian].

Zaporozhtsev, A. V., & Labun, A. V. (Eds.). (2012). Nasylstvo v simi ta diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo yoho podolannia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Domestic Violence and the Activities of Law Enforcement Agencies to Overcome it: a textbook]. Kyiv [in Ukrainian].

Ostapchuk, L. H. (2018). Pytannia kryminalizatsii vidpovidalnosti za domash-nie nasylstvo [Issues of Criminalization of Liability for Domestic Violence]. *Aktualni problemy kryminalnoho prava – Actual problems of criminal law: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference dedicated to the memory of prof. P. P. Mikhalenko* (pp. 233 – 236). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Panchenko, A. Yu., & Novyk, L. M. (2019). Svitova polityka poperedzhennia i protyдии domashnomu nasylstvu [World Policy of Prevention and Counteraction to Domestic Violence]. *Protydiia domashnomu nasylstvu: realii i perspektyvy – Combating domestic violence: realities and prospects : Proceedings of the Regional Scientific and Practical Conference* (pp. 54 – 57). Chernihiv : Chernih. nats. tekhnol. un-t [in Ukrainian].

Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]. (2002). *Uriadovyi kurier –*

Government Courier, 44, 5–12 [in Ukrainian].

Strelchenko, O. H., & Smorovoz, I. O. (2015). Pryroda pravovoi ta sotsialnoi protyдии nasylstvu v simi [The Nature of Legal and Social Counteraction to Domestic Violence]. *Rol pravoohoronnykh orhaniv u formuvanni pravovoi derzhavy v umovakh Yevrointehratsii Ukrainy – The Role of Law Enforcement Agencies in the Forming of the Rule of Law in the Context of Ukraine's European Integration: Proceedings of the All-Ukrainian Research and Practice Conference* (pp. 15 – 16). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Sukmanovska, L. M. (2016). Isto-rychni aspekty vynyknennia problemy domashnoho nasylstva [Historical Aspects of the Problem of Domestic violence]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. A series of legal*, 3, 272 – 281 [in Ukrainian].

Khrystova, H. (2011). Osvitnii kurs «Rozghliad sudamy sprav, poviazanykh z nasylstvom v simi» [Educational Course «Courts' Consideration of Cases Related to Domestic Violence»]. Kyiv [in Ukrainian].

Chaika, V. V. (2018). Sotsialna obumovlenist kryminalizatsii nasylstva v rodyni [Social Conditionality of Criminalization of Domestic Violence]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 4(1), 104 – 107 [in Ukrainian].

Shydelko, A. V. (2018). Psykhologichni determinanty domashnoho nasylstva nad zhinkamy [Psychological Determinants of Domestic Violence Against Women]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual Problems of Psychology*, XI, 17, 262 – 273 [in Ukrainian].

Нестерчук В. В. Соціально-правові аспекти домашнього насильства над жінками

У статті зосереджено увагу на проблемі домашнього насильства над жінками. Визначено основні погляди науковців на розуміння сутності домашнього насильства щодо жінок. Особливу увагу приділено характеристичі домашнього насильства над жінками в нормативно-правових документах міжнародного та державного рівнів. Представлено види домашнього насильства над жінками, основні причини, чинники виникнення досліджуваного явища. Розглянуто особливі риси жінок, які є жертвами домашнього насильства.

Охарактеризовано основні прояви домашнього насильства. Виокремлено наслідки для жінок від домашнього насильства. Акцентовано увагу на причини замовчування жінок про факти насильства в сім'ї. Запропоновано низку міжнародних нормативно-правових документів, які гарантують захист прав і свобод жінок, здійснено аналіз основних міжнародних стандартів із питань попередження домашнього насильства над жінками. Представлено та проаналізовано законодавчі документи України, спрямовані на попередження, протидію домашньому насильству над жінками. Висвітлено зміст статей нормативно-правових документів, які захищають права жінок від домашнього насильства.

Значну увагу приділено соціальній роботі, спрямованій на реалізацію загальносоціальних, спеціальних заходів попередження насильства над жінками.

Визначено перелік спеціальних установ, що надають допомогу жінкам, які постраждали від домашнього насильства. Визначено завдання щодо вдосконалення соціально-правової діяльності для

подолання проблеми домашнього насильства над жінками.

Ключові слова: домашнє насильство над жінками, види домашнього насильства, нормативно-правові документи, міжнародні стандарти, соціальна робота.

Нестерчук В. В. Социально-правовые аспекты домашнего насилия над женщинами

В статье сосредоточено внимание на проблеме домашнего насилия над женщинами. Определены основные взгляды ученых на понимание сущности домашнего насилия в отношении женщин. Особое внимание уделено характеристике домашнего насилия над женщинами в нормативно-правовых документах международного и государственного уровня. Представлены виды домашнего насилия над женщинами, основные причины, факторы возникновения исследуемого явления. Рассмотрены особые черты женщин, которые являются жертвами домашнего насилия.

Охарактеризованы основные проявления домашнего насилия. Выделены последствия для женщин от домашнего насилия. Акцентируется внимание на причинах замалчивания женщинами о фактах насилия в семье. Предложен ряд международных нормативно-правовых документов, гарантирующих защиту прав и свобод женщин, осуществлен анализ основных международных стандартов по вопросам предупреждения домашнего насилия над женщинами. Представлены и проанализированы законодательные документы Украины, направленные на предупреждение, противодействие домашнему насилию над женщинами. Освещено содержание статей нормативно-правовых документов, защищающих права женщин от домашнего насилия.

Значительное внимание уделено социальной работе, направленной на реализацию общесоциальных, специальных мер предупреждения насилия над женщинами. Определен перечень специальных учреждений, оказывающих помощь женщинам, пострадавшим от домашнего насилия.

Указаны задачи совершенствования социально-правовой деятельности по преодолению проблемы домашнего насилия над женщинами.

Ключевые слова: домашнее насилие над женщинами, виды домашнего насилия, нормативно-правовые документы, международные стандарты, социальная работа.

Nesterchuk V. V. Social and Legal Aspects of Domestic Violence Against Women

The article focuses on the problem of domestic violence against women. The main views of scientists on understanding the essence of domestic violence against women are determined. Special attention is paid to the characterization of domestic violence against women in the normative legal documents of the international and state level. Types of domestic violence against women, the main causes and factors of the phenomenon under study are presented. Special features of women who are victims of domestic

violence are considered. The main manifestations of domestic violence are characterized.

The research highlights the consequences of domestic violence for women and emphasizes the reasons why women conceal the facts of domestic violence. A number of international normative legal documents has been proposed that guarantee the protection of the rights and freedoms of women, and an analysis of the main international standards on the prevention of domestic violence against women has been carried out. The legal documents of Ukraine aimed at preventing and combating domestic violence against women are presented and analysed. The content of articles of normative legal documents protecting the rights of women from domestic violence is highlighted.

Much attention is paid to social work aimed at implementing general social and special measures to prevent violence against women. The list of special institutions providing assistance to female victims of domestic violence has been determined.

The tasks for improving social and legal activities in order to overcome the problem of domestic violence against women are indicated.

Keywords: domestic violence against women, types of domestic violence, regulatory documents, international standards, social work.